

Сергієнко Я.Ю.

Теоретичні засади оборонної політики об'єднаної Німеччини в першій половині 90-х років ХХ ст.

УДК 94:323: 329.735 (430)«190»

Сергієнко Я.Ю.,
аспірант кафедри всесвітньої історії
та міжнародних відносин історичного
факультету
Запорізького національного
університету

Стаття присвячена аналізу теоретичних засад оборонної політики Об'єднаної Німеччини в першій половині 90-х років ХХ століття. В матеріалі звертається увага на вплив цього фактору на формування зовнішньої політики ФРН у зазначений період.

Ключові слова: безпека, оборона, концепція, доктрина, зовнішня політика.

Статья посвящена анализу теоретических основ оборонной политики Объединенной Германии в первой половине 90-х годов ХХ века. В материале обращается

внимание на влияние этого фактора на формирование внешней политики ФРГ в указанный период.

Ключевые слова: безопасность, оборона, концепция, доктрина, внешняя политика.

The article is devoted to the analysis of the theoretical bases of the defense policy of the United Germany in the first half of the 90's of the XX century. The material draws attention to the influence of this factor on the formation of the foreign policy of Germany in this period.

Key words: security, defense, concept, doctrine, foreign policy.

Для будь-якої новоствореної країни світу одним з ключових питань є питання обороноздатності своїх територій та намагання поширення свого впливу на території сусідів чи навіть всього континенту. Така позиція зовсім не означає, що держава може претендувати на ці території. Це радше спосіб захисту, який у разі виникнення якоїсь конфліктної ситуації може стати важливим чинником, що допоможе її вирішити.

З іншого боку, треба розуміти, що ці процеси дуже часто тісно переплітаються з питаннями зовнішньої політики держави та її представлення на світовій політичній арені.

Водночас варто зазначити, що всі без винятку вищезгадані процеси повинні протікати в чіткому законодавчому руслі, яке має бути максимально чітко визначеним і зрозумілим для того, щоб поставлена мета була досягнута максимально, наскільки це можливо.

Цій проблемі присвячені декілька публікацій російських вчених (Т. Хришкевич, Н. Пархітько). Українські вчені приділяли цій тематиці досить мало уваги. Однак навіть у роботах зазначених авторів ряд аспектів висвітлюється доволі фрагментарно.

Метою статті є спроба узагальнення розуміння того, на яких саме програмних засадах та документах будувалася оборонна політика Федеративної Республіки Німеччини після об'єднання.

Для досягнення зазначеної мети автор ставить перед собою наступні завдання:

1. Оцінити погляди політичного та військового керівництва ФРН у сфері оборонної та зовнішньої політики;
2. Проаналізувати основоположні документи в зазначених сферах;
3. Зрозуміти перспективи розвитку зовнішньої політики ФРН у сфері оборони та колективної безпеки.

Після появи Об'єднаної Німеччини на карті Європи ця країна зіткнулася з рядом нових викликів,

одним з яких стала розробка нових концептуальних засад оборонної політики. Створення військової, оборонної та інших подібних доктрин є обов'язковим атрибутом будь-якої держави, яка має боронити і захищати своїх громадян. Ще в 1991 році тодішній канцлер ФРН Гельмут Коль заявив, що «велич нації вимірюється не чисельністю населення чи розміром валового національного продукту, а зусиллями, що нація докладає для того, щоб забезпечити мирне співіснування народів» [8].

Поява нової великої держави в центрі Європи, яка після об'єднання двох частин вже мала армію в 665 тисяч солдат, не могла не занепокоїти сусідів. Однак це питання було вирішено ще 12 вересня 1990 року в Москві, в ході домовленостей з державами-переможцями Другої світової війни. За договором, який було підписано, до 1994 року чисельність солдат бундесверу повинна була скоротитися з 665 до 370 тисяч вояків [1]. В рамках того ж договору країна мала утилізувати велику кількість військової техніки. Крім того, відпало і питання щодо знаходження на території колишньої НДР радянських військ. Вони повинні були піти з території країни до кінця 1994 року. Однак подібна діяльність не повинна була йти врозріз зі статусом ФРН як члена Північноатлантичного Альянсу.

В цей час частина німецької політичної еліти бачила ФРН як країну, котра зможе зблизити Західну Європу та Сполучені Штати; як країну, котра зможе зробити внесок у розбудову безпеки не тільки на європейському континенті, але й у світі; як країну, котра стане мостом між Західною Європою, а також країнами колишнього Варшавського договору та колишніми республіками СРСР. З цього приводу Коль казав, що «ЄС повинен допомогти повністю і остаточно подолати розподіл європейського континенту на Схід і Захід» [6]. У певній мірі це було можливо, зважаючи на деструктивні процеси, які руйнували

Радянський Союз, а з ним – й Організацію Варшавського Договору та соціалістичний табір в цілому.

Але вже в грудні 1991 року Клаус Науман, який займав пост генерального інспектору бундесверу, від імені німецького Генштабу, представив Герхарду Штольтенбергу, що був міністром оборони ФРН, документ під назвою «Військово-політичні та військово-стратегічні засади та концептуальні основні напрямки реформування бундесверу». Цей документ також відомий як «доктрина Наумана» [3, с. 320].

Треба зазначити, що цей документ в певній мірі суттєво відрізнявся від того напрямку, який був узятий вищим керівництвом країни і ним передбачалася трансформація бундесверу в силу, з якою потрібно буде рахуватися не тільки в Європі, але й у світі. Документ було прийнято неоднозначно як у ФРН, так і за кордоном. Критики зазначали, що реалізація подібного документу може призвести до серйозних наслідків. Були й ті, які вважали, що його реалізація поставить під загрозу стосунки з деякими країнами-партнерами.

Важливим аспектом було те, що на той час документ йшов врозріз із нормами Конституції, і ним передбачалася участь німецьких солдат у військових конфліктах у різних частинах світу. Мова йде про статтю 87а Основного закону ФРН, де було записано, що «для оборони у ФРН формуються збройні сили» [2].

Щоправда, це передбачалося реалізовувати лише в рамках операцій НАТО чи миротворчої діяльності ООН. Показником того, наскільки неоднозначними були положення «доктрини Наумана», стало те, що її деякий час розглядали різні державні інституції. Важливим в цьому аспекті є той факт, що за цей час Штольтенберга змінив на посту міністра оборони Фолькер Рюе. Саме він в листопаді 1992 року видав «Verteidigungs politische Richtlinien» (Директиви оборонної політики) [9]. Значення цього документа важко переоцінити. Він став першим з 1985 року документом такого типу, який не відносився до категорії таємних. Крім того, в ньому було закладено ряд положень, які потім увійшли до так званої «Білої книги» 1994 року. Треба виділити 10 тез, які стали основою так званої «політики життєвих інтересів Німеччини» [9]:

– передбачення, запобігання, стримування і вирішення конфліктних ситуацій та кризових явищ, що можуть зашкодити стабільності та цілісності ФРН;

– поглиблення і покращення процесу євроінтеграції, в тому числі у сфері розвитку європейської оборонної політики;

– «рівне партнерство» між Європою та Північною Америкою, зважаючи на участь Північної

Америци в європейських процесах і значну військову присутність США в Європі;

– захист ФРН та німців від зовнішніх загроз і політичного шантажу;

– визначення і заохочення ефективної глобальної та регіональної структури безпеки суміжними організаціями;

– сприяння розвитку демократичних перетворень в Європі та прогресу в соціальній та економічній сферах в Європі й в усьому світі;

– забезпечення вільної світової торгівлі та безперешкодний доступ до ринків і сировини по всьому світу в рамках світового економічного порядку;

– збереження зв'язків з країнами Північно-атлантичного альянсу, що мають вихід до моря, оскільки Німеччина є неядерною та континентальною державою;

– продовження та посилення процесу контролю за зброєю для забезпечення стабільності політичного процесу в Європі, що впливає на міжнародні інститути та процеси у відповідності з інтересами ФРН і на основі економічного потенціалу, військового вкладу, і особливо авторитету ФРН.

Дуже цікавою з точки зору ролі Німеччини є 17 стаття «Директив оборонної політики», де сказано наступне:

«У нас є можливість для серйозного просування прогресу та миру на Європейському континенті. У той же час ми повинні погодитися на те, що в нас з'явилися нові обов'язки. Наша країна відіграє ключову роль у подальшому розвитку європейських структур завдяки своїй владі. Насамперед політичній та економічній. Без Німеччини неможливо інтегрувати народи Східної Європи в систему європейської безпеки. Без Німеччини не буде ніякої структури безпеки в Європі, що не задовольняє інтереси безпеки молодих демократій. Без Німеччини країни, зруйновані комуністичною командною економікою, залишаться економічно і соціально слабкими; тому що тільки з Німеччиною Європейське співтовариство, його політичний та економічний розвиток і можуть бути доступні в якості джерела відновлення економіки в регіоні. У цій ситуації Німеччина є важливим орієнтиром для політики її партнерів та союзників» [9].

Зважаючи на те, що Гельмут Коль ще до об'єднання Німеччини наголошував на тому, що існує «необхідність якнайшвидшого створення країнами ЄС спільної зовнішньої і безпекової політики для забезпечення стабільності в Європі» [5], такі погляди німецьких політиків в певній мірі є логічними. Ці формулювання показували, що ФРН хоче бути частиною системи колективної безпеки, причому стати одним з найважливіших її елементів.

Виходячи з цих слів, можна сказати, що цей документ вийшов за рамки оборонної політики, зачепивши сферу зовнішньої політики. В ньому також були відображені 4 потенційні загрози для країни:

- незрозумілість протікання демократичних процесів у Росії, що на той момент була не менш впливовою в ядерній сфері, ніж Радянський Союз, а також з військової та морської точок зору;

- конфлікти регіонального та локального рівня, що мали місце на європейському континенті та могли в майбутньому стати причиною ще більших конфліктних ситуацій;

- військова міць країн, що розташовані на кордонах Європи, а саме – в Північній Африці та на Близькому Сході;

- напади на громадян Німеччини та європейських країн за кордоном.

Треба зазначити, що ці принципи частково збігаються зі списком загроз, про які йшла мова у Стратегічній концепції НАТО [10], прийнятій на зустрічі представників країн-членів Альянсу в Римі, що відбулася в листопаді 1991 року.

Також було виписано 5 основних аспектів, на котрих в майбутньому будувалася б політика ФРН у сфері національної та європейської безпеки:

- безпекова концепція, що полягає у взаємодії та синхронній роботі законодавчої, судової та виконавчої гілок влади;

- створення системи так званого «загального простору безпеки», що має в собі взаємозалежність на регіональному, трансрегіональному та глобальному рівнях;

- «орієнтація на стабільність», тобто розвиток невійськових аспектів безпеки;

- взаємодія з іншими країнами в рамках НАТО та Західноєвропейського союзу;

- створення колективних оборонних структур в Європі, в яких будуть створені багатонаціональні підрозділи, що дозволить запобігти зростанню впливу якоїсь однієї країни-члена [9].

У «Директивах оборонної політики» уже було закріплено, що бундесвер може приймати участь в операціях за кордоном. На початку мова йшла лише про миротворчі операції в рамках Західноєвропейського союзу та Організації Об'єднаних Націй, однак потім до цього списку потрапили й операції Північноатлантичного Альянсу.

П'ять принципів, викладених вище, лягли й в основу «Білої книги з безпеки Федеративної Республіки Німеччина та майбутнього бундесверу» [11], що була прийнята 5 квітня 1994 року. Цей документ став фінальною крапкою в розвитку оборонної політики ФРН на початку 90-х років ХХ століття. Положення про участь бундесверу в операціях в складі місій різних міжнародних організацій мало місце і в цьому випадку. Воно залишалося актуальним аж до 2006 року, поки не була прийнята нова версія вищезазначеного документу.

Така концепція безпеки дала можливість ініціювати процес змін в Основний закон ФРН. В тому ж році Конституційний суд ФРН скасував заборону використання бундесверу за кордонами країни [4, с. 176–177]. Тепер бундесвер міг брати участь у миротворчих операціях в інших країнах під егідою Організації Об'єднаних Націй, а також в операціях по забезпеченню колективної та міжнародної безпеки в рамках ЗЕС та НАТО. На взаємодії з Альянсом у «питанні створення європейської оборонної політики і політики безпеки» також наголошував тодішній канцлер Гельмут Коль [7]. Саме з цього часу миротворча активність ФРН починає доволі стрімко зростати, і німецькі миротворці стають учасниками практично всіх конфліктів, що мали місце в різних регіонах у зазначений період.

Отже, з урахуванням викладеного вище матеріалу можна зробити такі висновки. В першій половині 90-х років ХХ століття, у ФРН було створено базис оборонної політики, що дало країні можливість у подальшому стати одним із найвпливовіших гравців на міжнародній арені. Завдяки трьом документам вдалося сформувати теоретичний базис, який дозволив почати реформування бундесверу, перетворивши його за короткий проміжок часу в одну з найбільш ефективних, технологічних, мобільних та передових армій в Європі.

«Доктрина Наумана» дала можливість зрозуміти бачення вищих політичних і військових кіл країни щодо ролі Німеччини в регіоні та системі колективної безпеки. Більш того, з цього документу стає зрозуміло, що військова верхівка ФРН мала більші амбіції, ніж політичні кола країни. З іншого боку, не треба забувати того факту, що політикам часто треба вивіряти кожне своє слово, оскільки будь-яке неправильне твердження може завдати шкоди зовнішньополітичному іміджу країни.

В «Директивах оборонної політики» вже були сформовані основні принципи та засади, на яких повинна була базуватися діяльність країни в сферах безпеки, оборони та, частково, зовнішньої політики. Біла книга дозволила законодавчо закріпити ряд цих положень та зняла деякі питання їх несумісності з іншими законодавчими актами.

Була сформована теоретична основа для участі Німеччини в системі колективної безпеки через діяльність у миротворчих операціях та військових процесах іншого типу в рамках Західноєвропейського союзу, Організації Північноатлантичного альянсу, а також Організації Об'єднаних Націй. З прийняттям цих документів стало зрозуміло, що Федеративна Республіка Німеччини містить на місце центрального елементу такої системи. Саме з цього часу починається поступове, але перманентне зростання ролі Берліну як на європейському континенті, так і в регіональних організаціях з безпеки та співробітництва.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Договор об окончательном урегулировании в отношении Германии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/276_500
2. Основной закон Федеративной Республики Германия от 23 мая 1949 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.rfhwb.de/Pravo/Pravo_ru/pravo_ru1.htm
3. Пархитько Н.П. Эволюция военной политики ФРГ после объединения / Н.П. Пархитько // Вестник МГИМО-Университета. – 2010. – № 5. – С. 320–326.
4. Хришкевич Т.Г. Зарубежные миссии бундесвера в начале XXI века / Т.Г. Хришкевич // Псковский военно-исторический вестник. – 2016. – № 2. – С. 176–182.
5. 1 November 1988. Ansprache von Bundeskanzler Helmut Kohl anlässlich der Verleihung des Internationalen Karlspreises in Aachen [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://helmut-kohl.kas.de/index.php?menu_sel=17&menu_sel2=126&menu_sel3=&menu_sel4=&msg=1360
6. 5 Mai 1992. Deutsch-amerikanische Partnerschaft in Verantwortung für Europa und die Welt [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://helmut-kohl.kas.de/index.php?menu_sel=17&menu_sel2=126&menu_sel3=&menu_sel4=&msg=1447
7. 21 Januar 1993. Ansprache bei einem Festaktanlässlich des 30. Jahrestags der Unterzeichnung des Vertrags über die deutsch-französische Zusammenarbeit in Anwesenheit des französischen Staatspräsidenten François Mitterrand in der Kunst- und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland in Bonn [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://helmut-kohl.kas.de/index.php?menu_sel=17&menu_sel2=126&menu_sel3=&menu_sel4=&msg=1462
8. 23 Juni 1991. Festrede auf dem 57. Katholikentag der Diözese Speyerin Johanniskreuz [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://helmut-kohl.kas.de/index.php?menu_sel=17&menu_sel2=&menu_sel3=&menu_sel4=&msg=1402.
9. Der Bundesminister der Verteidigung. Verteidigungspolitische Richtlinien. Bonn. November 26, 1992. für den Geschäftsbereich des Bundesministers der Verteidigung [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ag-friedensforschung.de/themen/Bundeswehr/VPR1992.pdf>
10. The Alliance's New Strategic Concept (1991) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23847.htm
11. White Paper on the security of the Federal Republic of Germany and the situation and the future of Bundeswehr (1994) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.resdal.org.ar/Archivo/d0000066.htm>